

**АДАПТИВНА СТРАТЕГІЯ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ
ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ
(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ М. ПРУСТА)**

Наталія СОПІЛЮК

Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Чернівці (Україна)
nsopylyuk@inbox.ru

**ADAPTIVE STRATEGY IN LITERARY TRANSLATION
(ON THE MATERIAL OF MARCEL PROUST'S PROSE)**

Nataliya SOPYLYUK

Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University
Chernivtsi (Ukraine)
ORCID 0000-0002-2666-8522
Research ID - C-5856-2017

**Соплюк Н. Адаптивна стратегія при переведі художественного тексту (на матеріалі творчест-
ва М. Пруста).** Стаття посвячена аналізу адаптивної стратегії при переведі психологічної прози М. Пруста в
українському художественному переведі. Розглянуті різні тактики адаптивної стратегії: додавання, опу-
щення і заміни різного характеру – лексико-семантичного, лексико-граматичного і фразеологічного.

Ключевые слова: художественный перевод, адаптация, адаптивная стратегия, адекватность пере-
вода, добавление, опущение, замена.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими завданнями. Дослідження перекладацьких дій, які спрямовані на досягнення адекватності перекладу, тобто тотожності реакцій читачів вихідного та цільового текстів, є одним із фундаментальних питань сучасної перекладознавчої науки. Адаптивна стратегія перекладача, як спосіб подолання міжмовної та міжкультурної асиметрії, передбачає комплекс перекладацьких тактик, які дозволяють передати прагматичний потенціал першоджерела, авторські інтенції та уникнути інтерференції при перекладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. У сучасній перекладознавчій науці поняття „адаптація” розглядають як необхідний творчий процес перекладацької діяльності, що забезпечує збереження прагматичного потенціалу першотвору (Алексеева И. С., Гарбовский Н. К., Демецкая В. В., Евсеева Т. В., Кальниченко Н. М., Львовская З. Д., Чередниченко О. І. та ін.); „як засіб зближення двох мовних і культурних дійсностей у процесі перекладу, що має абсолютне право на існування”¹.

Французька дослідниця Е. Лаво-Олеон трактує адаптацію як спосіб збереження функції першотвору. Для досягнення певної мети перекладач, як зауважує автор, „може змінювати текст: додавати або вилучати деякі елементи змісту, перебудовувати зміст, надаючи йому іншого тлумачення, тобто певним чином відступати від вихідного тексту”².

Необхідність такої адаптації визначається складністю взаємозв'язків, що встановлюються між текстами оригіналу та перекладу. Такі зв'язки опосередковані

комунікативним ланцюгом, який складається з блоків автора оригіналу, перекладача та одержувача тексту. Саме у блоці одержувача цільового тексту реалізується мета перекладу як виду комунікації.

„Одержувач може бути як індивідуальним, так і колективним, маючи власну культурну традицію, мову та перебуваючи в характерних для нього соціокультурних умовах”³.

Перекладач повинен зважати на ці аспекти, намагаючись адаптувати текст перекладу для сприйняття одержувачем – носієм певної мови і культури. Кажучи словами К. Райс, будь-який переклад передбачає адаптацію⁴, тобто перекладацькі дії тісно переплітаються з адаптивною стратегією.

Метою статті є виявлення та аналіз перекладацьких тактик адаптивної стратегії при відтворенні творів Марселя Пруста “У пошуках втраченого часу” в українському художньому перекладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки адаптація є способом досягнення адекватності перекладу, в перекладознавстві особливий науковий інтерес виявляють до адаптивних тактик, тобто тих прийомів, які застосовують перекладачі в процесі відтворення матеріалів різної жанрово-стилістичної належності (Алимов В. В., Білан М. Б., Гарбузова Г. О., Кияк Т.Р., Кузьміна К. А., Комісаров В.Н., В. Кур'янова М. О., Львовская З. Д., Чередниченко О.І., Швейцар А.Д. та ін.).

На думку А. Д. Швейцера, „для правильного розуміння адаптивних стратегій важливе значення має врахування антиномій експлікації та імплікації”⁵. Переко-

¹Cherednychenko O. I. Problema adaptatsiyi u svitli Kotchurovoyi kontseptsiyi perekladu [Adaptation problem in Kotchyur's concept of translation]. URL: www.philolog.univ.kiev.ua/conf/zvit2010f

²Lavault-Olléon E. La traduction comme engagement [Translation as involvement]. URL: www.revues.plurielles.org/_uploads/pdf/6/.../ei_113_lavault.pdf.

³Cherednychenko O. I. Pro movu i pereklad. [About language and translation], K.: Lybid, 2007, P. 164.

⁴Reiss K. Problématiques de la traduction [Translation problematic], Paris: Economica Anthropos, 2009, 197 p.

⁵Shveytser A. D. Perevod i lingvistika [Translation and linguistic], M.: Voienizdat, 1973, P. 245.

довуючи першотвір цільовою мовою, перекладач вирішує, яка інформація повинна бути виражена в повідомленні, а яка може бути вилучена, оскільки вона зрозуміла адресатові.

Вчений має на увазі насамперед ті випадки, „коли змістова структура того чи іншого найменування прозора для носіїв однієї мови й незрозуміла для носіїв іншої мови, тобто один і той самий звуковий комплекс займає різне положення в сітці прагматичних відношень вихідної та цільової мов”⁶.

Прагматичний чинник, за словами А. Д. Швейцера є одним із найважливіших „фільтрів”, які визначають не лише спосіб реалізації процесу перекладу, а й сам обсяг інформації, що передається⁷.

Як стверджує дослідник, для забезпечення відповідного прагматичного ефекту обсяг інформації можна змінювати, тобто збільшувати: *avant même*

d'arriver à la Madeleine – перш ніж дійти до церкви Мадлен, чи зменшувати, якщо переклад здійснюють у протилежному напрямку й аналогічні роз’яснювальні елементи зрозумілі реципієнтам цільового тексту.

Збільшення обсягу інформації, важливої для адекватного сприйняття першотвору, досягається за допомогою адаптивної тактики **додавання** необхідних для розуміння вихідного повідомлення пояснювальних елементів. Під поняттям „додавання” розуміють появу в цільовому тексті слів і словосполучень, які формально не виражені у вихідному тексті. Додаткові уточнювальні елементи, що переводять частину імпліцитного смислу оригінальної мовної одиниці у вербальний контекст друготвору, виконують суто денотативну функцію й забезпечують експліцитність висловлювання. Появу в перекладі таких інформативних одиниць часто спостерігаємо при відтворенні ономастичних реалій:

<i>...laquelle n'est autre que le dôme de Saint-Augustin;</i>	<i>...як баня церкви святого Августина;</i>
<i>... quand nous étions encore assis devant les assiettes des Mille et une Nuits;</i>	<i>...а ми все ще сиділи над тарілками зі сценами „Тисячі й одної ночі”;</i>
<i>... le nombre singulier des bouteilles d'eau de Vichi consommées;</i>	<i>...чималій кількості випитих тіткою пляшок мінеральної води Віші</i>
<i>... comme elle disait avoir envie d'assister à la saison de Bayreuth;</i>	<i>... коли вона висловила бажання побувати на театральному сезоні в Байреїті</i>
<i>... comme une apparition de Gustave Moreau;</i>	<i>... що ніби зійшла з картини Гюстава Моро;</i>

Додавання окремих елементів у цільовому тексті забезпечує більшу експліцитність, зрозумілість вислов-

лювання й створює необхідні умови для тотожності реакцій читачів оригіналу та перекладу:

<i>... il faut être du matin au soir sur la plage à humer le sel;</i>	<i>... треба пропадати з ранку до вечора на пляжі й дихати солоним морським повітрям;</i>
<i>... il est ennuyeux comme la pluie;</i>	<i>... він же нудний як осіння сльота;</i>
<i>... vous n'avez jamais entendu son neveu?</i>	<i>... ви ніколи не чули, як грає її небіж?</i>

Зменшення обсягу інформації в цільовому тексті відбувається в результаті протилежної тактики – перекладацького прийому **вилучення** контекстуально нереле-

вантних, семантично-надлишкових чи неінформативних елементів першоджерела:

<i>... parce qu'il m'envoyait lire dans ma chambre au lieu de rester dehors;</i>	<i>... бо він одслав мене читати;</i>
<i>... en nous apprenant à chercher notre plaisir.</i>	<i>... навчаючи знаходити втіху.</i>

Поряд із додаванням та вилученням, адаптивні тактики пов’язані також із **замінами** деяких елементів вихідного висловлювання. Заміни, як пише Л. С. Бархударов, – „це найбільш розповсюджений і найбільш різноманітний вид перекладацьких трансформацій”⁸. Незважаючи на те, що перекладацькі трансформації є комплексними мовленнєвими діями, здійснюються з мовними одиницями, які мають як план змісту, так і план вираження, тобто мають формально-семантичний характер, деякі перекладацтва подібні операції аналізують окремо. Так, у працях Л. К. Латишева заміни частин мови належать до морфологічних трансформацій, а перетворення синтаксичних конструкцій, заміни синтаксичних функцій слів і словосполучень, перестановки частин складного речення та зміна типу синтаксичного зв’язку – до синтаксичних

трансформацій⁹. Водночас фахівці виділяють ще лексичні (Комиссаров В. Н., Рецкер Я. И.), лексико-семантичні (Комиссаров В. Н.), граматичні (Комиссаров В. Н., Миньяр-Белоручев Р. К., Рецкер Я. И.) та лексико-граматичні трансформації (Комиссаров В. Н.).

Аналітичний огляд науково-теоретичних праць, де розглядають питання перекладацьких трансформацій (Л. С. Бархударов, Миньяр-Белоручев Р. К., Федотова Н. О.), перекладацьких міжмовних відповідників (Виноградов В. С., Рецкер Я. И), еквівалентних перетворень (Львовская З. Д.) та способів перекладу (Вине Ж. П.) свідчить про те, що вся техніка перекладацького процесу та прийоми перекодування повідомлення з однієї мовної системи в іншу пов’язані із замінами елементів різних рівнів мовної ієрархії: фонетичного,

⁶ Idid., P. 246.

⁷ Ibid., P. 244.

⁸ Barkhudarov L. S. Yazyk i perevod [Language and linguistic], M. : LKI, 2010, P.194.

⁹ Latsyshev L. K. Kurs perevoda [Translation course], M. : Mezhdynar. otnoshenia, 1981, P.180.

морфологічного, лексичного та синтаксичного. Всупереч комбі нованому характеру перекладацьких заміни пропонуємо розглянути заміни лексико-семантичного, лексико-граматичного та фразеологічного типів.

Лексико-семантичні заміни відзначаються гіпо/гіперонімічним, інтегіпонімічним та метафоричним характером. У випадку гіпонімічної заміни відбувається семантична трансформація конкретизації значення:

...avant d'endosser mon habit ;	... перед тим, як убраться у фрак ;
...et le bon ange de la certitude avait tout arrêté autour de moi ;	... і добрий янгол певності усе зупинив у моїх покоях ;

Гіперонімічна заміна пов'язана з прийомом генералі-

зації значень

...et surnageait invinciblement sa robe rouge ;	... і накидалися на неї його червоні шати ;
... tatan me pinçait le bras ;	... мама боляче щипала мене за руку ;
...à nos premières dimanches .	... у перші дні .

Інтегіпонімічні заміни спостерігаємо при заміні од-

ного гіпоніма іншим

...confondre les coups de mon pauvre loup avec d'autres.	...переплутати стукіт мого котуся з чийсь іще.
---	---

Метафоричні заміни реалізують за допомогою прийомів метафоризації, реметафоризації та деметафоризації оригінальних повідомлень.

Перекладацький прийом метафоризації характеризується заміною неметафоричного висловлювання метафоричним:

...relevant ses mèches désordonnées et grises .	...відгорнула свою сиву куделю .
--	---

У процесі реметафоризації відбувається заміна одні-

єї метафори іншою:

...les minutes passaient	...хвилини летіли .
---------------------------------	----------------------------

Прийом деметафоризації полягає в заміні метафоричних висловлювань оригіналу неметафоричними висло-

влюваннями мови перекладу:

...cependant il y avait des jours où je devais voir Albertine seule, jours que j'attendais dans la fièvre .	але іноді я бачився з Альбертиною на самоті, і таких побачень яждав нетерпляче .
--	---

Лексико-граматичні заміни – комплексні трансформації, що зумовлюють паралельну зміну лексико-семантичної структури та морфологічної категорії мовної одиниці, часто супроводжувану різноманітними модифікаціями синтаксичних конструкцій першотвору. До

перекладацьких замін такого типу зараховуємо різні прийоми відтворення вихідних висловлювань, зокрема:

1. Перекладацький прийом транспозиції частин мови – перехід від однієї частини мови до іншої:

...tout d'un coup se laissait glisser de toute la hauteur de la branche ;	...а потім зриваються з високої гілки ;
...le souvenir de cette impression devait jouer un rôle important.	...спогад про це відіграє неабияку роль.

2. Прийом сміслового розвитку, що полягає в заміні словникового відповідника контекстуальним, логічно з

ним пов'язаним:

...anxieusement penchés aux fenêtres pour voir ;	...які боязко визирають з вікон і дивляться;
...c'est la présence dans le coeur;	...поява у серці;
...je ne savais pas.	...до мене не доходило.

Фразеологічні заміни полягають у вживанні в цільовому тексті лексем, які відрізняються від вихідних одиниць своїм денотативним значенням, що можна обґрунтувати традиційним вживанням мовних елементів для актуалізації окремих предметних ситуацій чи наявністю в них певного асоціативного ореолу, притаманного

окремій мовній картині світу. Заміни такого типу порушують еквівалентність перекладу, тобто змістову структуру першоджерела, проте забезпечують тотожність сприйняття повідомлення одержувачами оригіналу та перекладу:

...tandis qu'elle posait à Albertine des questions sur eux ... du bout des lèvres ;	...хоча розпитувала вона крізь зуби ;
... à manger sa fortune pour une personne qui avait l'air si simple et comme il faut.	... гайнуючи гроші на особу з такою скромною і пристойною зовнішністю.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Мовно-культурна асиметрія між одержувачами текстів оригіналу та перекладу визначає застосування адаптив-

ної стратегії при перекладі художнього тексту. Перекладацька адаптивна стратегія полягає в додаванні, вилученні та заміні елементів першоджерела, що в кінцевому

результаті дозволяє адекватно відтворити діалектичну єдність форми і змісту оригіналу, яка віддзеркалює художньо-образне та філософське світосприйняття автора першотвору.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в аналізі адаптивної стратегії при відтворенні текстів інших жанрово-стилістичних різновидів, зокрема наукових.

Sopylyuk N. Adaptive strategy in literary translation (on the material of Marcel Proust's prose). Our attention is focused on adaptative strategy in Ukrainian translation. Marcel Proust's psychological prose is selected as the basis for the analysis.

The author proves that adaptation is an important creative component of interlingua and intercultural communication. Adaptation in translation is determined by lingo-cultural dissimilarities between readers of source and target texts. Lingo-cultural adaptation aims to recreate the author's conception and to provide adequate translation.

The main types of adaptative strategies are addition, omission and replacement.

Addition is one of the translation techniques intended for the explication of information that is implicit in the source text. Addition is frequently used in translation of onomastic realia.

Omission, which is opposite to addition, consists in the reduction of the elements considered irrelevant, semantically redundant or uninformative in the source text. Omission of such elements doesn't cause misunderstanding of the meaning to be conveyed.

Special attention is paid to a study of various types of replacement. Peculiarities of lexico-semantic, lexico-grammatic and phraselogical replacements are analyzed and illustrated.

Lexico-semantic replacements are related to semantic changes of the source elements, specifically concretization, generalization and different metaphoric modifications of the meaning of the word.

Transposition of parts of speech and logical development are part of lexico-grammatic replacements.

Phraselogical replacement is the process of replacement of the source language lexemes and lexical units by elements with different denotative meaning in order to provide an adequate perception of the target text.

Key words : literary translation, adaptation, adaptative strategy, adequate translation, addition, omission, replacements.

Сопілюк Наталія – кандидат філологічних наук, доц. кафедри романської філології та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Коло наукових інтересів: міжкультурна комунікація, теорія та практика перекладу, історія перекладу, соціолінгвістика, етнолінгвістика, етнографія комунікації.

Sopylyuk Nataliya – PhD, Associate Professor of department of romance philology and translation Yuriy Fed'kovich Chernivtsi National University. Research interests: intercultural communication, theory and practice of translation, history of translation, sociolinguistics, ethnolinguistics, ethnography of communication

Received: 08-01- 2016

Advance Access Publisher: April, 2017

© N. Sopylyuk, 2017